

JANACEK JA MAKROPULOKSEN MUSIIKKI

Leons Janacekia voidaan monessa suhteessa verrata omaan mestariimme Jean Sibeliukseseen. He ovat suunnilleen samanikäisiä, kumpikin on perusluonteeltaan ennen kaikkea romantikko ja siten he ammentavat myös innoituksensa lähinnä omista kansallisista lähteistään. Näitä kahta säveltäjää yhdistävistä tekijöistä voitaisiin mainita vielä esim. mieltymys lyhyihin motiiveihin, joiden kehittylyssä he kumpikin ovat mestareita. Toisaalta kun Sibelius pakeni »Järvenpään hiljaisuuteen» Janacek yritti aina pitää kiinteästi yhteyttä aikansa avant gardismiin. Ehkäpä mm. tästä syystä eri sukupolvet ovat toistaiseksi vastanneet eri tavoin heidän taiteeseensa ja niinpä heidän musiikkinsa tunnetuksi tuleminen on noudattanut täysin vastakkaisia kehitysratoja. Kun Sibelius 20-luvulla oli maineensa huipulla Janacekia tuskin tunnettiin vielä edes Euroopassakaan. Tänä päivänä Sibeliuksen ajankohtaisuus tuntuu hieman vähenneen, kun taas Janacek on tunnetumpi kuin koskaan ennen. Englannissa II maailmansodan jälkeen alkanut Janacek-innostus on nyt hyvää vauhtia leviämässä saksalaisellekin kielialueelle.

Janacekin tuotannon painavin osa muodostuu kiistatta hänen pienimuotoisista kamarimusiikkiteoksistaan ja oopperoistaan. Häntä pidetään tänä päivänä oopperan uudistajana. Mussorgskin tavoin hänkin pyrkii tavoittamaan oman kielensä luonteenomaisia puherytmejä ja -intonatioita. Näin onkin Janacekin oopperoille tyypillistä lyhyistä motiiveista rakentuva varsin monimutkainen, fragmentaarinen lauluteksti, jolloin melodiset ainekset sekä kehittyvä temaattinen tapahtuminen jäävät ylipäänsä orkesterin tehtäväksi. Janacekin halukkaasti tavoittelema modernismin glorialle antavat katetta silloin tällöin vilahtavat kvarttisoinnut, kokoaskellakut ja ennen kaikkea runsaat enharmoniset vaihdokset, joiden piinallisen tarkka nuottimerkintä kolminkertaisine alennuksineen ja ylennyksineen tulevat vielä kauan aiheuttamaan päänvaivaa orkesterimuusikoille. Tätä modernismin kaapua pitäisin kuitenkin valepukuna. Janacek on romantikko eikä milloinkaan ylitä tonaalisuuden rajoja, vaikka esim. Makropuloksessa ei ole käytetty yhtään etumerkintää. Niinpä hän mielellään valitsee aiheensa tsekkiläisestä kansanperinteestä ja käyttää jonkun Bartokin tai Kodalyn tavoin kansanmusiikin aineksia toistensa rakenneosina. Ooppera Makropulos muodostaa yksinäisen poikkeuksen Janacekin muusta oopperatuotannosta. Sillä ei ole juuri mitään tekemistä sen enempää tsekkiläisen kansanperinteen kuin kansanmusiikinkaan kanssa. Oopperan Capekin näytelmään peperustuva aihe on kosmopoliittinen ja musiikki lähempänä 20-luvun eurooppalaista yleistyypin ollen toki kuitenkin persoonallista. Tyypillisiä ovat tällöin lyhyet motiivit, jotka useammassa tapauksissa eivät enää palaa. Kaksi aihetta, jotka symbolisoivat vanhuutta ja rakkautta esiintyvät kuitenkin johtoaiheenomaisesti läpi koko teoksen. Partituurin sointiasu on usein tahallinen kova, sillä Janacek on operoinut halukkaasti esim. vaskiryhmillä ja ylipäänsä orkesteripalatin äärialueilla. Näin orkesterointi sisältääkin varsin mielenkiintoisia toisaalta tuuban, kontrabassojen ja bassoklarinetin, toisaalta pikkolojen, es-klarinetin ja ylikorkeitten viulujen käytöstä johtuvia kombinaatioita. Kaikkea pitää kuitenkin koossa moderneja keinoja käyttävä romanttissävyyinen klassismi ja näin useat oopperan taitteet tuovat ainakin allekirjoittaneen mieleen Janacekin hyvän ystävänsä Dvorakin musiikillisen esikuvan Johannes Brahmsin.